

УДК 37.013.42–053.6:316.42–049.5

DOI 10.31654/2663-4902-2025-PP-3-67-75

Конончук А. І.

кандидат педагогічних наук, доцент

доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи

Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

kononchuk.ai@ndu.edu.ua

orcid.org/0000-0001-6198-9041

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ФОРМУВАННЯ
БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Стаття висвітлює актуальність проблеми формування безпечної поведінки особистості. Мета статті – на основі аналізу сутності теоретичних основ соціально-педагогічної підтримки, охарактеризувати її особливості у формуванні безпечної поведінки підлітків.

Автор статті обґрунтовує сутність соціально-педагогічної підтримки у формуванні безпечної поведінки підлітків як напряму соціально-педагогічної роботи соціального педагога закладу освіти. Дослідження розкриває сутність соціально-педагогічної підтримки у сфері соціально-педагогічної діяльності. Визначає принципи й тактики її результативності. Соціально-педагогічна підтримка спрямована на надання допомоги особистості у процесі соціалізації з метою розкриття та розвитку її можливостей. У сучасній школі соціально-педагогічна підтримка формування безпечної поведінки підлітків виступає умовою попередження та вчасного реагування на прояви ризикованої поведінки учнів. Важливе значення у соціально-педагогічній підтримці відіграє така складова як «педагогічна підтримка», що акцентує увагу на роботі з дітьми та молоддю на педагогічних засадах. У статті представлені науково-теоретичні основи соціально-педагогічної підтримки формування безпечної поведінки підлітків. Визначено мету, зміст і тактики педагогічної підтримки: захист, буфер, допомога, сприяння, взаємодія. Автор виокремлює та характеризує основні принципи, на яких ґрунтується соціально-педагогічна підтримка підлітків у формуванні безпечної поведінки.

Наголошено, що соціально-педагогічну роботу з підлітками щодо формування безпечної поведінки необхідно здійснювати на засадах активної взаємодії її суб'єктів з використанням інтерактивних методів. У практиці соціально-педагогічної діяльності такими методами себе зарекомендували: інтерактивна гра, рольова гра, метод кейсів (аналіз ситуацій), дискусія, обговорення, «рівний-рівному», тренінг та ін. Використання зазначених методів буде ефективним через використання відповідних форм роботи. До таких відносять: просвітницький тренінг, ігрове, танцювальний захід, культурно – розважального та спортивно-оздоровчого характеру, форум-театр, флешмоб та ін. Сукупність зазначених форм, прийомів, методів організації діяльності в підлітковому середовищі визначено як комплекс засобів соціально-педагогічної підтримки з формування безпечної поведінки життя підлітків.

У висновках зазначено, що проведене дослідження не є вичерпним, а спонукає до наступних наукових пошуків у напрямі технологій соціально-педагогічної роботи з підлітками у даному напрямі, вивчення соціально-педагогічних умов формування безпечної поведінки підлітків в умовах воєнного стану тощо.

***Ключові слова:** соціально-педагогічна підтримка, принципи соціально-педагогічної підтримки, тактики соціально-педагогічної підтримки, безпечна поведінка, ризикована поведінка, підлітки.*

Постановка проблеми. Виклики сьогодення постійно актуалізують пошуки науковців і практиків інноваційної моделі соціального педагога, яка б якнайповніше відповідала вимогам сучасної школи і на яку потрібно орієнтуватися під час професійної підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти. Дієвістю такої моделі ми вважаємо дотримання балансу між теоретичною і практичною складовою, що допоможе майбутнім фахівцям у професійній діяльності успішно вирішувати професійні завдання. У цьому контексті звертає на себе увагу збільшення спектру соціально-педагогічних проблем і відповідно – категорій дітей, які потребують допомоги і підтримки соціального педагога у закладі освіти. Тому перед соціальним педагогом постійно постають нові завдання, потреба у розгортанні нових напрямів роботи, зокрема, соціально-педагогічна підтримка формування безпечної поведінки підлітків як попередження та вчасне реагування на прояви ризикованої поведінки.

Слід зазначити, що у сучасному світі через вплив несприятливих умов соціалізації (насилля, жорстоке поводження з дітьми, беззмистовне дозвілля, медіанасильство та ін.) все більшого прояву набуває ризикована поведінка, особливо серед підлітків. Ця поведінка має руйнівний характер і може бути спрямована як щодо себе, так і щодо інших, тому виступає як джерелом підвищеної небезпеки як для самого підлітка, який на шляху дорослішання потребує ризику, так і для всіх, хто його оточує, а передовсім батьків (або осіб, які їх замінюють) та педагогів, суспільства в цілому. Численні дослідження науковців, всеукраїнські репрезентативні опитування «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді» (2018, 2019 рр.) демонструють, що поширеними серед підлітків є зловживання електронними іграми, Інтернетом та соціальними мережами, ризиковані захоплення, агресивна поведінка, булінг та приниження однолітків тощо [7]. Потреба самовираження і самоствердження у своїх здібностях, умілостях та інакшості сприяє потраплянню підлітків у складні життєві ситуації, інколи спричиняє важкі наслідки для їхнього здоров'я та благополуччя, а також їхніх близьких (фізичні і психічні травми та захворювання, конфлікти із законом, конфлікти у взаємодії з оточенням та ін.). У силу вікових особливостей підлітки можуть цілком самостійно усвідомлювати свої дії, проте ще не вміють передбачувати наслідки власних дій для оточуючих і себе. А ці дії можуть призвести до трагічних чи навіть фатальних наслідків. Тому підлітки потребують більшої уваги та соціально-педагогічної підтримки безпечної поведінки, адже дуже важливо сформувати таку поведінку, зокрема як у межах роботи з дітьми, так і з їхніми батьками та з педагогами, що за своїм професійним призначенням знаходиться у сфері компетенції соціальних педагогів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз соціально-педагогічної, психологічної, соціально-правової, соціологічної, науково-методичної літератури та дисертаційних досліджень свідчить про те, що соціально-педагогічна підтримка суттєво опирається на поняття соціально-правового, соціально-педагогічного та соціального захисту осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, та спрямована на створення умов, що дозволяють забезпечити соціальну захищеність людей. Так, у сфері дитинства сутності та особливостям даних понять присвячені роботи І. Зверевої, А. Капської, О. Караман, М. Ковальчук, І. Ковчиної, І. Пєши та ін. Питаннями пошуку причин виникнення соціального явища дитячої бездоглядності та розробки соціальних (соціально-педагогічних) механізмів його локалізації приділяли увагу Т. Алексєєнко, О. Безпалько, Л. Волинець, А. Зінченко, А. Капська, І. Пінчук, С. Толстоухова та ін. Тему особливостей професійної діяльності соціального педагога з дезадаптованими категоріями дітей та технологій соціально-педагогічної роботи з ними розглядали С. Архипова, Г. Бевз, Р. Вайнола, Л. Завадська, Н. Заверико, І. Зверева, А. Капська, Л. Коваль, А. Поляничко, С. Хлебик та ін. Соціально-психологічні аспекти впливу вуличного середовища на розвиток особистості дитини були предметом досліджень Л. Виготського, Н. Йорданського, М. Крупеніної, А. Макаренка, С. Шацького, В. Шульгіна, а в сучасних умовах – О. Безпалько, Л. Бурковської,

Р. Вайноли, Т. Журавель, І. Зверєвої, Ж. Петрочко та ін. Питання вдосконалення нормативно-правової бази щодо захисту неповнолітніх та профілактики негативних явищ у дитячому середовищі розробляються Н. Комаровою, О. Лісовцем, В. Оржеховською, В. Татушинським, І. Трубавіною та ін. Різні аспекти соціального явища дитячої бездоглядності розглядалися у дисертаційних дослідженнях Т. Бессонової, А. Кацера, В. Кондратішко, Н. Павлік та ін.

У працях таких відомих соціально-педагогічних дослідників та науковців як Т. Алексєєнко, І. Макаренко, В. Тесленко соціально-педагогічна підтримка виступає особливим предметом наукового пошуку, який на даний момент вивчено недостатньо. Так, за останні роки підготовлено низку монографій та дисертацій, автори яких досліджували різні аспекти підтримки як соціально-педагогічної категорії, а саме: теорія і практика соціально-педагогічної підтримки діяльності дитячих громадських об'єднань України (Л. Романовська); соціально-педагогічна підтримка батьків дітей раннього віку з особливими потребами (І. Макаренко); педагогічна підтримка обдарованих учнів загальноосвітніх шкіл України другої половини ХХ століття (А. Балацінова); теорія і практика соціально-педагогічної підтримки дітей з обмеженими можливостями в промисловому регіоні (В. Тесленко); теорія і практика соціально-педагогічної підтримки студентів у вищих навчальних закладах (Ю. Богінська); соціально-педагогічна підтримка сім'ї в складній життєвій ситуації (І. Євграфова); теорія і практика розвитку соціальності школярів в умовах інклюзивної освіти (О. Рассказова); педагогічна підтримка соціалізації дітей-сиріт дошкільного віку в умовах дитячого будинку (С. Балер); підготовка соціальних педагогів до інтеграції дітей з особливостями психофізичного розвитку у середовище загальноосвітнього навчального закладу (Г. Першко); соціально-педагогічні засади роботи з батьками дітей з особливими потребами (Т. Соловйова) тощо.

Узагальнені результати досліджень вище зазначених науковців стали основою для визначення соціально-педагогічної підтримки як напряду соціально-педагогічної діяльності, спрямованої на виявлення, визначення та вирішення проблем дитини з метою реалізації та захисту її прав на повноцінний розвиток та освіту [3; 4; 5]. Разом з тим, суттєве значення у ній відіграє така складова як «педагогічна підтримка», що змістовно акцентує увагу на роботі з дітьми та молоддю на педагогічних засадах. Якщо допомога - це певна система заходів, реалізація яких має на меті принести кому-небудь полегшення в чомусь, то підтримка - це власне реалізація цієї системи заходів, цієї допомоги, тобто діяльність по наданню допомоги [6]. У випадку соціально-педагогічної підтримки, надавана дітям допомога полягає в тому, що діяльність соціального педагога спрямовується на створення умов, сприятливих для розвитку у вихованця задатків та здібностей, для визначення мети, реальних прагнень, усвідомлення своїх труднощів, проблем, можливостей, лінії розвитку, та на формування в особистостей знань, умінь, навичок щодо подолання своїх труднощів, вирішення власних проблем. Результатом соціально-педагогічної підтримки має стати зміцнення бажання дитини давати раду своїм труднощам, відповідально ставитися до наслідків власних дій та вчинків; наявність умінь та навичок вирішення конкретних проблем, самоконтролю та самодопомоги тощо, що змістовно відповідає сутності безпечної поведінки.

Проблема безпечної поведінки підлітків є областю достатньо нових наукових досліджень вітчизняних науковців початку ХХІ століття. Особливе місце у дослідженні та вирішенні даної проблеми, на нашу думку, належить соціальній педагогіці (Т. Алексєєнко, Р. Вайнола Н. Гузій, Н. Заверико, А. Капська, В. Лютий та ін.), яка активно почала розвиватися у нашій країні. На сьогодні заклади загальної середньої освіти є не лише однією із сфер набуття досвіду безпечної поведінки, а й відіграють важливу роль у її формуванні [1].

Зазначене свідчить про актуальність і значущість соціально-педагогічної підтримки дітей щодо формування їх безпечної поведінки.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим варто зазначити, що зазначена проблема не отримала належної уваги у своєму вирішенні з боку педагогічних працівників закладів освіти. Запити практики щодо соціально-педагогічної підтримки особистості на різних вікових етапах у процесі соціалізації в умовах закладів загальної середньої освіти потребують наукового підґрунтя, переосмислення та концептуалізації на основі спеціальних наукових досліджень, де ми виокремлюємо аспект соціально-педагогічної підтримки підлітків у формуванні безпечної поведінки. Такий напрям роботи дозволить соціальним педагогам враховувати індивідуальні та вікові особливості підлітків, сучасну соціальну ситуацію у країні, єдність та послідовність у виховних діях педагогів і батьків, формування діяльної життєвої позиції особистості, визначить мотивацію дітей до здорового способу життя. У той же час сьогодні залишаються поза увагою науковців питання соціально-педагогічної підтримки підлітків у формуванні безпечної поведінки в сучасних умовах, що і обумовило вектор нашого наукового пошуку.

Мета статті: на основі аналізу сутності теоретичних основ соціально-педагогічної підтримки охарактеризувати її особливості у формуванні безпечної поведінки підлітків.

Під час вивчення досліджуваної проблеми ми застосовували теоретичні методи, а саме: аналіз наукових джерел, синтез, порівняння, систематизація, узагальнення висновків наукових джерел для з'ясування змісту базових понять, обґрунтування їх сутності та особливостей соціально-педагогічної підтримки у формуванні безпечної поведінки підлітків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «педагогічна підтримка» отримало розвиток в працях вітчизняних науковців на початку XXI ст., які переважно розглядають її як професійну діяльність педагогів в загальноосвітніх закладах, спрямовану на надання допомоги дітям у вирішенні їхніх проблем. Майже одночасно з'явилися поняття «соціальна підтримка», «психолого-педагогічна підтримка» та «соціально-педагогічна підтримка» [3]. Їх поява у науковому обігу та практичній діяльності ми завдячуємо соціально-педагогічним дослідженням у сфері соціальної педагогіки в Україні та запровадженням у закладах освіти посади соціального педагога. Так, «Соціальна педагогіка: словник-довідник» за загальною редакцією Т. Алексєєнко дає наступне тлумачення поняття «педагогічна підтримка»: це – «соціально-педагогічна діяльність, що спрямована на створення умов для успішної соціокультурної адаптації та самореалізації особистості дитини... В основу педагогічної підтримки покладається індивідуальний підхід і гуманістичне уявлення про людину та її можливості» [8, с. 333]. У сфері соціальної роботи при характеристиці сутності соціально-педагогічної підтримки науковці акцентують увагу на наданні допомоги особистості у процесі соціалізації, визначають її одним із видів соціальної підтримки, що відображено у «Енциклопедії для фахівців соціальної сфери», а саме: «Соціально-педагогічна підтримка – надання допомоги особистості у процесі соціалізації з метою розкриття та розвитку її можливостей. Соціально-педагогічна підтримка орієнтована на створення умов для подолання індивідом труднощів в інтелектуальному, моральному, емоційно-вольовому, психологічному розвитку, визначення інтересів і потреб, шляхів подолання проблем, що допомагає досягти бажаних результатів у різних сферах життєдіяльності... Здійснюється за допомогою таких педагогічних методів як переконання, навіювання, вправлення, позитивне та негативне підкріплення, стимулювання, змагання тощо» [4, с. 161], тобто, коли соціальна складова проблем особистості (її соціалізації) може бути вирішена педагогічними методами, засобами тощо у той час, коли вона формується і найбільш чутлива до педагогічного впливу.

У результаті аналізу розвитку практичної соціально-педагогічної діяльності науковці Н. Заверико, Л. Оліференко дійшли до висновку, що соціально-педагогічна підтримка є одним із видів соціально-педагогічної діяльності. У контексті цього,

Н. Заверико вважає, що соціально-педагогічна підтримка передбачає діяльність соціального педагога, спрямовану на створення умов, сприятливих для розвитку у вихованця задатків і здібностей, для визначення мети, реальних прагнень, усвідомлення своїх труднощів, проблем, можливостей, лінії розвитку [5]. Ми поділяємо таке розуміння соціально-педагогічної підтримки і спираємося на нього у своєму дослідженні щодо формування безпечної поведінки підлітків.

Слід зауважити, що ознакою сучасності стало зниження рівня контрольованості поведінки дітей соціумом. Натомість маємо цілу низку нових форм і змісту її прояву, проведення дітьми і молоддю беззмістовного дозвілля, ризиковані захоплення, булінг, підвищення рівня агресії і вандалізму, насильства тощо і як наслідок – прояви ризикованої (деструктивної) поведінки особистості. Така поведінка мотивується руйнівними діями особистості, які стають джерелом небезпеки для життя і здоров'я дитини та всіх, хто її оточує. Основна причина ризикованої поведінки – безвідповідальне ставлення до себе, до своїх дій, відсутність необхідної інформації або її недостовірність, складні життєві обставини. Проявами ризикованої поведінки є: шкідливі звички, аморальний спосіб життя, неконтрольована поведінка у стані агресії тощо. Все це актуалізує проблему наслідків, що впливають на людські цінності й шансів на успішне життя у майбутньому і відповідно ефективності профілактичної роботи, особливо серед підлітків [1; 7]. Водночас, важливо пам'ятати, що часто така поведінка дитини є відповіддю на ті складні життєві обставини, в яких вона опинилася та зростає. Це може бути криком про допомогу, про потребу у розумінні, підтримці, безпеці, захисті. Ігнорування або недооцінка проявів ризикованої поведінки у підлітків часто призводить до заподіяння ними фізичної, психологічної шкоди собі або оточуючим. У цьому контексті, на нашу думку, соціально-педагогічна підтримка безпечної поведінки підлітків є важливим напрямом роботи соціального педагога у сучасній школі щодо попередження та вчасного реагування на прояви ризикованої поведінки вихованців. Безпечна поведінка – «це поведінка, яка відображає відповідальне ставлення людини до свого життя і наслідків власних дій та вчинків у різних життєвих ситуаціях і в різних середовищах, наприклад, здоровий спосіб життя, уникання ризикованих ситуацій, дотримання соціальних норм, вибір надійних друзів, відсутність залежностей тощо» [8, с. 343].

У роботі з підлітками щодо формування безпечної поведінки можна використовувати такі тактики педагогічної підтримки (за Н. Михайловою):

- «захист» (застосовується тоді, коли дитина є «жертвою обставин». Соціальний педагог як соціальний адвокат – захищає дитину від негативних обставин, що блокують її активність і розвиток;

- «буфер» – пом'якшує негативні обставини; як вихователь – розвиває в дитини здібності позбутися страху перед обставинами);

- «допомога» (базується на постулаті, що дитина багато може зробити для себе, якщо буде активною у вирішенні своєї проблеми. Треба допомогти їй усвідомити це. У тактиці допомоги відбувається цілеспрямоване відновлення природної потреби дитини – бути серед інших рівною іншим. Допомога створює дитині умови для самовипробування, але мінімізуючи переживання помилок шляхом емоційної підтримки. Дитина може побачити й відчути ситуацію одночасно з двох боків: з позиції особистого Я і з позиції інших людей);

- «сприяння» (створює умови для того, щоб дитина, уявляючи своє майбутнє, свідомо будувала своє сьогодні та управляла ним. Дитина, отримавши об'єктивну можливість обирати, має стати суб'єктом вибору. Слід створити умови, щоб подолати в дитини страх перед невідомим, для розвитку здатності дитини робити вибір, для розширення її суб'єктивного досвіду);

- «взаємодія» (полягає в тому, що дитина набуває досвіду проектування спільної діяльності. Педагог через взаємодію з дитиною реально може допомогти їй

під час вирішення життєвої ситуації, доповнивши її тим, у чому дитина поки ще не самодостатня) [6].

У межах соціально-педагогічної підтримки накопичено значний арсенал різноманітних методів, засобів, форм, інструментарію в соціально-педагогічній роботі з підростаючим поколінням щодо забезпечення підлітків змістовним дозвіллям, профілактики негативних явищ, розвитку творчих здібностей, які потребують узагальнення, систематизації, об'єднання у систему та спрямовані на вирішення проблеми формування безпечної поведінки підростаючого покоління. Слід наголосити, що всю роботу з підлітками щодо формування безпечної поведінки необхідно будувати на засадах активної взаємодії її суб'єктів у процесі соціально-педагогічної діяльності на основі інтерактивних методів, оскільки тільки вони можуть забезпечити становлення позиції особистості щодо безпечності (відповідальності) поведінки у підлітковому віці. У практиці соціально-педагогічної діяльності такими методами себе зарекомендували: інтерактивна гра, рольова гра, метод кейсів (аналіз ситуацій), дискусія, обговорення, «рівний-рівному», тренінг та ін. Використання зазначених методів буде ефективним через використання відповідних форм роботи. До таких відносять: просвітницький тренінг – особлива групова форма роботи, яка створює можливість осмислити, усвідомити отриману інформацію, одразу ж зіставити її з діяльністю, пережити на власному досвіді те, про йдеться, та сприяє ефективному саморозвитку; ігротека – сукупність ігор, які пропонуються з метою створення умов для змістовного дозвілля, пропаганди безпечної поведінки; це танцювальний захід, культурно – розважального та спортивно-оздоровчого характеру, що забезпечує дозвілєву діяльність підліткам та сприяє формуванню безпечної поведінки; форум – театр – інтерактивна театральна методика, що має за мету спільне знаходження артистами та глядачами шляхів вирішення запропонованої в спектаклі соціальної проблеми, що відбувається безпосередньо під час спектаклю та передбачає інтерактивне залучення глядачів до створення канви театральної дії; флешмоб – псевдо- театр, продукт мистецьких дій його учасників, який має на меті формувати знання та мотивацію підлітків щодо безпечної поведінки, розвиток їх комунікативних здібностей, сприяти організації продуктивного дозвілля даної цільової категорії тощо. Сукупність зазначених форм, прийомів, методів організації та проведення різних видів діяльності у підлітковому середовищі, що максимально зорієнтовані на прищеплення підліткам життєвих стандартів, спрямованих на формування безпечної поведінки особистості, визначаємо як комплекс засобів соціально-педагогічної підтримки з формування безпечної поведінки життя підлітків. Комплекс засобів соціально-педагогічної підтримки з формування безпечної поведінки підлітків може бути класифіковано за ступенем складності (прості – ігротека; складні – соціальна акція); за складом і кількістю учасників (індивідуальні – бесіди; масові – танцювальні конкурси, дискотеки); за рівнем творчості (репродуктивні – вікторина, ігротека; творчі – конкурси графіті, соціальних плакатів); за видом діяльності (пасивні – концерти; активні – виступи форум-театру, спортивні змагання); за характером спілкування (безпосередні – вікторина, квест; опосередковані – виставка малюнків); за призначенням (когнітивні – інтелектуальні ігротеки; мотивувальні – виступи форум-театру, флешмоби; поведінкові – конкурси театралізованих постановок, соціально-педагогічні ситуації).

Організація ефективної соціально-педагогічної підтримки підростаючого покоління є неможливою без об'єднання зусиль всіх зацікавлених сторін, інтеграції і координації, що повинно трансформуватися у відкриту соціально-педагогічну систему, покликану активізувати процес соціального виховання особистості. До основних принципів здійснення педагогічної підтримки, які можуть бути застосовані і в соціально-педагогічній підтримці підлітків, вітчизняний науковець Т. Дейніченко [3] зараховує такі:

1. Принцип «загальності»: потреба в допомозі та підтримці існує об'єктивно й закономірно, тому кожний учень потребує систематичної та індивідуальної допомоги.

2. Принцип «суб'єктності і індивідуальності»: педагогічна підтримка спрямована на розвиток суб'єктності та індивідуальності.

3. Принцип «проблемності»: педагогічна підтримка служить розв'язанню проблеми дитини.

4. Принцип «пріоритету захисту прав та інтересів дитини»: педагогічна підтримка – це діяльність, спрямована на відстоювання інтересів і прав дитини, яка враховує, що дитина має право на помилку.

5. Принцип «адресності й дозованості допомоги»: допомога здійснюється адресно й тоді, коли власних зусиль дитини не досить для розв'язання проблеми.

6. Принцип «співпраці й угоди між дитиною та дорослим»: пріоритет у розв'язанні проблеми належить самій дитині; доброзичливий, безоцінний такт учителя, ненав'язливість допомоги, дотримання конфіденційності.

7. Принцип «систематичності підтримки»: швидке й ефективне реагування на проблеми дітей, прогнозування їх виникнення.

8. Принцип «диференційованого підходу при наданні підтримки»: поступове збільшення або зменшення дози допомоги.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, соціально-педагогічна підтримка особистості розглядається у науковому контексті багатоаспектно, а саме як: допомога і захист, здійснення виховного впливу на дитину і створення педагогічних умов для її нормального розвитку; процес підтримки і посередництва; надання превентивної й оперативної допомоги дітям у самореалізації; допомога соціального педагога кризовим категоріям учнів; соціальне явище, що відображає надання соціумом своїх ресурсів людині, яка опинилася в складних життєвих обставинах.

Аналіз підходів до визначення сутності соціально-педагогічної підтримки дозволив дійти висновку, що її метою є допомога у адаптації та розвитку особистості, оволодіння нею нормами і правилами життя в суспільстві, знаннями і вміннями будувати стосунки у ньому, набутті особистістю таких характеристик як відповідальність, творчий характер життєдіяльності, можливість самій проектувати своє майбутнє, прагнення до набуття сенсу життя, ставлення до іншої людини як до самоцінності. Найбільш сприятливим віковим періодом у формуванні зазначених характеристик є підлітковий. Вони лежать в основі формування безпечної поведінки підлітків як запобігання проявам ризикованої поведінки, яка сьогодні має достатньо сприятливий ґрунт для поширення у підлітковому середовищі. Тому ми визначаємо соціально-педагогічну підтримку формування безпечної поведінки підлітків як напрям роботи соціального педагога у закладах освіти, який має системний характер, спирається на відповідні принципи, тактики роботи та соціально-педагогічний інструментарій. Разом з тим подальшої наукової розробки потребують технології роботи з підлітками у даному напрямі, вивчення соціально-педагогічних умов формування безпечної поведінки підлітків в умовах воєнного стану тощо.

Література

1. Алєксєєнко Т. Ф., Кушнарєв С. В. Ризикована поведінка: посібник. Вінниця: ТОВ «Фірма «Планер», 2013. 172 с.
2. Гусак П. М., Зимівець Н. В., Петрович В. С. Відповідальне ставлення до здоров'я: теорія та технології : монографія. Луцьк: ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2009. 219 с.
3. Дейніченко Т. І. Педагогічна підтримка в системі роботи вчителя *Педагогіка та психологія : зб. наук. праць*. Харків: ОВС, 2002. Вип. 22. С. 88–92.
4. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. / За заг. ред. проф. І. Д. Зверєвої. Київ. Сімферополь: Універсум, 2012. 536 с.
5. Заверико Н. В. Соціально-педагогічна підтримка підлітків у притулку для неповнолітніх. *Вісник Запорізького національного університету*. Запоріжжя: ЗНУ, 2009. № 2.

6. Михайлова Л., Губанова В. Безпека в ЧС соціального характеру. Система «людина – соціальне середовище». ОБЖ. 2006. № 4. С. 18–23.
7. Профілактика деструктивної поведінки підлітків / Заг. ред. Т. Журавель, Ю. Удовенко. Київ: ФОП Буря О.Д., 2022. 144 с.
8. Соціальна педагогіка: словник-довідник / За заг. ред. Т. Ф. Алексєєнко. Вінниця: Планер, 2009. 542 с.

References

1. Aliksieienko, T. F., & Kushnarov, S. V. (2013). Ryzikovana povedinka [Risky behavior]. Vinnytsia: TOV «Firma "Planer"» [in Ukrainian].
2. Husak, P. M., Zymivets, N. V., & Petrovych, V. S. (2009). Vidpovidalne stavlennia do zdorovia: Teoriia ta tekhnologii [Responsible attitude to health: Theory and technologie]. Lutsk: VAT «Volynska oblasna drukarnia» [in Ukrainian].
3. Deinichenko, T. I. (2002). Pedahohichna pidtrymka v systemi roboty vchytelia [Pedagogical support in the teacher's work system]. *Pedahohika ta psykhohiia: Zbirnyk naukovykh prats – Pedagogy and psychology: collection of scientific works*, (22), 88–92 [in Ukrainian].
4. Zvierieva, I. D. (Ed.). (2012). Entsyklopediia dlia fakhivtsiv sotsialnoi sfery [Encyclopedia for social sphere specialists]. Kyiv; Simferopol: Universum [in Ukrainian].
5. Zaveryko, N. V. (2009). Sotsialno-pedahohichna pidtrymka pidlitkiv u prytulku dlia nepovnolitnikh [Socio-pedagogical support of adolescents in a shelter for minors]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu – Bulletin of Zaporizhzhia National University*, 2, Zaporizhzhia: ZNU [in Ukrainian].
6. Mykhailova, L., & Hubanova, V. (2006). Bezpeka v ChS sotsialnoho kharakteru. Systema «liudyna – sotsialne seredovyshe» [Safety in social emergencies. The «human–social environment» system]. *OBZh*, (4), 18–23 [in Ukrainian].
7. Zhuravel, T., & Udovenko, Yu. (Eds.). (2022). Profilaktyka destruktivnoi povedinky pidlitkiv [Prevention of adolescents' destructive behavior]. Kyiv: FOP Buria O. D. [in Ukrainian].
8. Aliksieienko, T. F. (Ed.). (2009). Sotsialna pedahohika: Slovnyk-dovidnyk [Social pedagogy: Dictionary-handbook]. Vinnytsia: Planer [in Ukrainian].

Kononchuk A.

PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Social Pedagogy and Social Work
Nizhyn Mykola Gogol State University
kononchuk.ai@ndu.edu.ua
orcid.org/0000-0001-6198-9041

SOCIO-PEDAGOGICAL SUPPORT FOR THE FORMATION OF SAFE BEHAVIOR OF ADOLESCENTS IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The article highlights the relevance of the problem of developing safe behavior in adolescents. The purpose of the study is to characterize the features of socio-pedagogical support in shaping adolescents' safe behavior, based on an analysis of its theoretical foundations. The author substantiates the essence of socio-pedagogical support as a direction of socio-pedagogical work carried out by school social pedagogues to promote safe behavior among adolescents. The research reveals the nature of socio-pedagogical support within the broader field of socio-pedagogical activity, outlining the principles and tactics that ensure its effectiveness. Socio-pedagogical support is aimed at assisting individuals in the process of socialization in order to unlock and develop their potential. In the modern school environment, such support is a crucial condition for preventing and responding to manifestations of risky behavior among students. Particular attention is paid to the component of "pedagogical support," which emphasizes working with children and

young people on pedagogical principles. The article presents the scientific and theoretical foundations of socio-pedagogical support for the development of safe behavior in adolescents. It defines the purpose, content, and tactics of pedagogical support—protection, buffering, assistance, facilitation, and interaction. The author identifies and characterizes the core principles underlying socio-pedagogical support for adolescents in this domain.

It is emphasized that socio-pedagogical work with adolescents regarding safe behavior should be based on active interaction between all participants, using interactive methods. In practice, effective methods include interactive games, role-playing, case studies (situation analysis), discussions, peer-to-peer approaches, training sessions, and others. Their effectiveness is enhanced through specific forms of work, such as educational trainings, game libraries, dance events, cultural, recreational, and sports activities, forum theater, flash mobs, and more. This set of forms, techniques, and organizational methods constitutes a comprehensive toolkit of socio-pedagogical support for fostering safe behavior among adolescents.

The conclusions note that the study is not exhaustive but rather encourages further research into socio-pedagogical technologies for working with adolescents, as well as the study of socio-pedagogical conditions for the development of safe behavior among adolescents under martial law.

Key words: socio-pedagogical support, principles of socio-pedagogical support, tactics of socio-pedagogical support, safe behavior, risky behavior, adolescents.